

PRINÁŠAME INŠPIRUJÚCE PRÍKLADY, KTORÉ PREDSTAVUJÚ UNIKÁTNE PRÍRODNÉ, KULTÚRNE, HISTORICKÉ, TRADIČNÉ A RELIGIÓZNE HODNOTY, KTORÉ SÚ V SYMBIÓZE S UDRŽATEĽNÝM A ZODPOVEDNÝM CESTOVNÝM RUCHOM, S HODNOTAMI PRÍRODNÉHO BOHATSTVA A KULTÚRNEHO DEDIČSTVA A S ROZVOJOVÝMI AKTIVITAMI.

Banskobystrická strážna veža – vartovka

Vartovky sú strážne veže, ktoré sa začali stavať v 16. storočí počas tureckých nájazdov do Uhorska, keď si Osmanská ríša chcela rozšíriť svoje územie o regióny dnešného Slovenska. Turci sa chceli dostať k bohatým stredoslovenským bankským mestám – do Banskej Bystrice, Kremnice a Banskej Štiavnice.

Vtedajší panovník, cisár Ferdinand Habsburgský, si uvedomoval vážnosť situácie a dostával správy o tureckých výbojoch na uhorské územia, takže musel na tieto okolnosti reagovať. Poveril vojenského kapitána Štefana Dobóa, aby sa zaoberal obranou týchto významných stredoslovenských miest. Ten sa spolu so zástupcami týchto miest dohodol (v r. 1564) na prijatí vojenského poriadku na ochranu stredoslovenských bankských miest.

V rámci tohto poriadku sa na viditeľných miestach, zväčša na vrcholoch kopcov, postavili vartovky – strážne veže. Tie predstavovali signalizačný systém, ktorý v predstihu upozornil obyvateľov miest a osád, ale hlavne vojakov a obrancov hradov na príchod tureckých vojsk. Signalizácia spočívala v zapálení výstražného ohňa, a to práve z vyvýšených miest, kde stáli vartovky, a odkiaľ bol oheň a dym viditeľný aj z nižšie položených miest, panstiev a osád. Takto vartáši (strážnici) dávali obyvateľom výstrahu pred blížiacim sa nepriateľom. Strážnici videli z vartovky do údolia a zároveň videli aj na iné vrcholy, na ktorých stáli vartovky, či tam oheň horí a stúpa dym. Výstražné ohne sa zapalovali len vtedy, keď Turci prichádzali do územia.

Signalizačný systém prostredníctvom ohňa bol doplnený ešte jedným signálom, a to streľbou. Jeden výstrel znamenal ostražitosť, spozornenie. Dva výstrely znamenali, že nepriateľ prichádza. A tri výstrely „Turci sú nablízku“. Tento signalizačný systém volali „protiturecký telegraf“. A vďaka vartovkám sa Turkom nepodarilo dobiť naše významné stredoslovenské bankské mestá.

Banská Bystrica mala v rámci svojho historického chotára dve vartovky. Prvá bola na vrchu Daukov les (Daukušwald) a druhá bola v blízkosti vrchu Urpín. Dodnes sa táto druhá lokalita volá *Vartovka* (568 m n. m.).

V súčasnosti sa na Vartovke nachádza hvezdáreň (Obr. 1) a vedie sem viacero turistických značených chodníkov a ciest z rôznych svetových strán. Pre obyvateľov Banskej Bystrice je práve Vartovka vyhľadávanou lokalitou, pretože sa nachádza v prírodnom prostredí, a od centra mesta je vzdialená len 2,6 km. Lokalita je navštevovaná turistami i cykloturistami.

Chodia sem jednotlivci, skupiny návštevníkov, športovci, rodiny s deťmi, seniori i školáci. Nachádzajú sa tu dve kopuly na pozorovanie hviezd, skladové priestory hvezdárne, knižnica, miestnosti, ktoré slúžia na vzdelávacie účely pre verejnosť a v rámci podujatí, ktoré hvezdárň organizuje. Je tu oddychová zóna s lavičkami, pozorovacia terasa, informačné tabule, turistické smerovníky. Banskobystrická hvezdárň spolupracuje s viacerými hvezdárňami, napr. s Hvezdárňou a Planetáriom M. Hella v Žiari nad Hronom, Rimavskej Sobote, Žiline a ďalšími.

Obr. 1 Hvezdárň na Vartovke v Banskej Bystrici

Foto ©O. Slobodníková

Zaujímavosti z pohľadu udržateľného cestovného ruchu

- ♣ Prezentovanie výnimočného obranného signalizačného systému vo forme vartoviek v kontexte historických udalostí z obdobia tureckých nájazdov.
- ♣ Až do súčasnosti uchovanie názvu lokality *Vartovka* podľa jej funkcie, ktorú spĺňala v minulosti, keď sa tu vybuďovala strážna veža ako súčasť obranného signalizačného systému stredovekých banských miest.
- ♣ Vybudovaním hvezdárne v 50. rokoch 20. storočia práve na Vartovke, lokalita dostáva novú funkciu, a to pozorovanie vesmíru odborníkmi i laickou verejnosťou a organizovanie podujatí pre návštevníkov s tematikou pozorovania hviezd, planét, vesmírnych telies, pohybov, zatmení Slnka, Mesiaca a iných astronomických javov.
- ♣ Sprostredkovanie astronomických tém obyvateľom regiónu, domácim i zahraničným návštevníkom v rámci vzdelávacích a výchovných prednášok a pozorovaní v kupolách, je ďalšou zaujímavou oblasťou, ktorou sa rozširujú aktivity udržateľného turizmu.
- ♣ Pravidelná údržba turistických a náučných chodníkov smerujúcich na Vartovku prispieva k ich udržateľnosti.

Podľa Protokolu o udržateľnom cestovnom ruchu k Rámcovému dohovoru o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát (2003) udržateľný cestovný ruch zabezpečuje udržateľné využívanie environmentálnych zdrojov, predchádza vzniku hrozieb pre biologickú a krajinnú diverzitu, od ktorej je vnútorne závislý, a minimalizuje nepriaznivé environmentálne, ekologické, kultúrne a sociálne vplyvy; poskytuje príležitosť pre vzdelávanie zvyšujúce poznanie a rešpektovanie prírodných ekosystémov a biologických zdrojov; rešpektuje sociálno-kultúrnu autentickosť hostiteľských komunit, pričom zachováva nimi vytvorené a živé kultúrne dedičstvo a tradičné hodnoty, prispieva k pochopeniu a tolerancii medzi kultúrami, prispieva k zabezpečeniu životaschopných, dlhodobých ekonomických činností, poskytuje sociálno-ekonomické výhody všetkým zainteresovaným, ktoré sú spravodlivo rozdelené vrátane stabilných pracovných a zárobkových príležitostí a sociálnych služieb pre hostiteľské komunity, čím prispieva k zmierňovaniu chudoby.

Názov:	Banskobystrická strážna veža – vartovka
Autorka:	© RNDr. Mgr. Oľga Slobodníková, PhD. (SAŽP)
Gestori:	Ministerstvo životného prostredia SR, sekcia ochrany prírody a krajiny, sekcia zahraničných vzťahov a environmentálnej politiky MŽP SR
Jazyková korektúra:	Mgr. Alena Kostúriková (SAŽP)
Grafika:	Stanislav Hupian (SAŽP)
Vydavateľ:	Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia
Rok vydania:	2023